

(Данас, 31.10.2009)

Имајући у виду да се корени империјалне Турске простиру дубоко на Балкан, свака посета државника из „империјалног клуба“ има и посебну симболику. Њен карактер био је делимично идентичан, с нагласком на привредну сарадњу и будуће пројекте који би се реализовали у инфраструктури у локалном развоју Санџаку. Србија, односно њен председник, изашли су у сусрет турским настојањима да турска култура буде снажније интегрисана у глобална и европска кретања и да се максима о „сукобу цивилизација“ преокрене у „савез цивилизација“. Реч је о томе да ће на предлог српских званичника у Београду или у његовој околини бити отворен Религијски центар који ће се звати „Мехмед Паша Соколовић“. У њему ће се налазити и џамија као и инфраструктура која ће задовољавати потребе верника, али и свих оних који буду желели да се упознају са турском и исламском културом и традицијом. Пре него што почне да ради, биће отворено и седиште Турске агенције за развој (ТИКА) која ће финансирати овај пројекат.

Пре три године, турски премијер Ердоган говорећи на седници Светског економског форума који се тада одржавао у Истанбулу, предочио је идеју да ће Турска бити домаћин форума који ће се звати „Савез цивилизација“. Почетком 2008. у Мадриду је одржан скуп који се звао „Савез цивилизација“. Иницијативу за одржавање таквог форума шпански премијер Сапатеро је изнео на трибини УН у септембру 2004. неколико месеци након терористичких напада у Мадриду. Идеју је подржао турски премијер Реџеп Тајип Ердоган, а затим су је одобриле и Уједињене нације. Висе од 70 земаља је приступило тој иницијативи, која од недавно има свој секретаријат у оквиру УН. На Првом форуму Алијансе цивилизације учествовао је министар спољних послова Србије Вук Јеремић.

Гулови следбеници

У садашњој Турској има крупних спорова о карактеру секуларности, односно религиозности. Турски премијер Реџеп Тајип Ердоган, баш као и председник Абдулах Гул, једни су од најважнијих и најистакнутијих симпатизера и присталица покрета Фетулаха Гулена који већ дуже време даје печат широкој трансформацији турског друштва, али и изазива контроверзе у турском јавном животу. У центру дебате налази се

питање карактера турске модернизације и дубоко усађене секуларне традиције.

Утемељивач покрета, Фетулах Гулен (67) живи у добровољном егзилу у Сједињеним Америчким Државама. Он проповеда верзију ислама која се сматра умереном, осуђује тероризам и подржава међуверски дијалог, али подржава ношење фереџа у јавном животу и других традиционалних обележја. Коаутор књиге о Гуленовом покрету, заједно са Џоном Еспозитом, Хакан Јавуз, наводи да његов циљ није „исламска држава, већ настојање да муслимани буду актери модернизације, демократије и тржишне економије како би у муслимани учествовали у тим глобалним процесима. Његов циљ је такође да Турској поврати положај регионалне силе“.

Гуленов покрет отворио је школе у преко 100 земаља у свету у којима се шири ово учење. Покрет, међутим, има и бројне друге, хоризонтално организоване мреже. Из његовог седишта у Филаделфији (Пенсилванија) он наставља да гради своју империју у којој постоји 300 приватних исламских школа у Турској и 200 у свету, од Танзаније до Кине, од Марока до Филипина и у бившим совјетским републикама са турском мањином). У својој мрежи он има банку „Азија“, бројне ТВ станице, најпопуларнији турски дневник „Заман“, веб сајт на 12 језика и управља бројним добротворним акцијама са средствима од неколико милијарди долара.

Симпатије Запада

Прошле године у гласању за најважнијег светског интелектуалца које су организовали часопис Foreign Policy и британски Prospect победио је са убедљивом већином. Он апсолутно одбацује тероризам и то је оно што га чини атрактивним у западним и америчким очима. „Чињеница је да су муслимани у подређеном положају када је реч о науци и технологији неколико последњих векова. Исламски свет је подељен изнутра, оптерећен антидемократском праксом и насиљем над основним људским правима и слободама. Али, муслимани никада нису били нити могу да очекују решење својих проблема терором. Тероризам је настао услед одређених проблема, укључујући незнање, сиромаштво и страх од других. Да бисмо поразили тероризам, морамо да признамо да смо сви људска бића. Није наш избор да припадамо одређеној раси или породици. Потребно је да будемо слободни од страха од других и да уживамо у различитостима демократије“, каже Гулен. Гулен верује у апсолутну кључну улогу образовања. „Верујем да су дијалог и образовање најефикаснија средства за превазилажење наших разлика“, каже он. Због тога се и одлучио на стварање мреже својих школа.

Гулен је написао преко 60 књига. Док су његови радови све до почетка деведесетих били антизападни, почетком деведесетих почео је да пропагира верску толеранцију и верски дијалог. Срео се са папом Јованом Павлом II, патријархом Вартоломејем и сефардским рабином Елајом Бакши Дороним. Када је у јуну 1999. напустио Турску, на турским ТВ станицама су се појавиле траке на којима су снимљене његове изјаве да је „постојећи систем још увек моћан. Наши пријатељи у управним и законодавним органима треба да се с њим упознају до детаља и да буду стрпљиви чекајући време када буду могли да буду плодноснији у име ислама како би извели најширу националну обнову. У сваком случају, они треба да чекају на повољније услове. Другим речима, они не треба да се појаве прерано“. Ове речи су схваћене као претња и доказ конспиративних амбиција које има у турском политичком систему. Гулен је тврдио да су речи истргнуте из контекста, али му је суђено у одсуству од 2000. до 2006. када је ослобођен.

Одбојност секулариста

Бројни припадници секуларног естаблишмента, али и армије имају одбојан став према њему, управо због његове независне позиције и снажне мреже за коју верују да може да буде веома битна политичка база. Арапске земља сматрају га „агентом глобализације“ будући да истиче да муслимани не живе изоловано од осталог света и због проповедања турског ислама обликованог суфизмом у којем важно место заузима позитивно искуство Турске са западом.

Секуларни кемалисти, међу којима најзначајнију улогу имају високи официри турске армије, пореде га са Хомеинијем прибојавајући се да би он „могао да Анкару претвори у нови Техеран“. Владе у Туркменистану, Таџикистану и Узбекистану изражавају своју забринутост и сумњу да су „турске школе вођене од исламских мисионара“. „Хомеини је здраво и добро у Анкари и подржан је од стране ЕУ, верују функционери националистичке Републиканске партије. Амерички неоконзервативци предвиђају да ће се Гулен тријумфално вратити у земљу у Хомеинијевом стилу када политичке тензије у земљи постану неподношљиве и да ће то довести до исламског државног удара.

Питање улоге војске постало горуће последњих година у Турској. Већ месецима траје акција против тзв. Ергенекон мреже. До сада је ухапшено више десетина истакнутих личности, од генерала, преко универзитетских професора и новинара, па до већег броја других активних војних лица, под оптужбама да су припремали свргавање постојеће владе. Између Владе Тајипа Ердогана и војске постоји значајно размимоилажење,

управо услед Гуленовог неслагања са садашњом улогом армије у турском друштву. Сама Европска унија, у процесу приближавања Турске, није задовољна улогом коју армија има у турском друштву. „Кемалисти“ стога, управо Европској унији пребацују да је покровитељ несекуларних тенденција у турском друштву.

Сам Гулен одбацује тврдње да његов покрет има било шта неприхватљиво или сумњиво за секуларни или модерни карактер Турске, наводећи да су они који сеју те сумње само „изузетно гласни“. По његовом мишљењу, ислам није само молитва пет пута на дан и читање књига Саида Нурсија, него деловање и стварање институције. У том смислу, Гуленов покрет жели да створи благостање на овом свету: образовни систем, болнице, институције. Управо зато, многи овај покрет називају исламском варијантом протестантизма.

„Кемалисти“ против „гулениста“

У Турској постоје две ривалске тенденције модернизације. Један модел је концепт од врха на доле који је познат као „кемализам“, по Мустафи Кемалу Ататурку, оснивачу Турске Републике. Ова идеологија почива на два камена темељца: национализму и секуларизму. Секуларизам се снажно идентификује са модернизацијом и западњаштвом у Турској. Мада не значи нужно одвајање религије од политике, Идеологија кемализма изазива незадовољстава у бројној анадолској популацији и периферији Турске. Та реакција се у великој мери артикулисала као опозиција секуларизму.

Друга концепција модерности у Турској јесте обрнута: одоздо на горе. Модерност није отуђена и негативна ствар. Турци свакако треба да је уживају, али тако што би била редефинисана и прихваћена од маса, пре него наметнута од стране државе. Обе концепције намећу и две концепције секуларизма. Први концепт је веома сличан француском лаицизму који у суштини значи да за религију уопште нема места у јавној и политичкој сфери. Други концепт дозвољава улазак религије у јавну сферу, и сличније англосаксонској варијанти, где се религија сматра извором моралности и етике.

У данашњој Турској, сматра Хакан Јавуз, равнотежа снага се померила у корист друге концепције „одоздо - на горе“ и нове визије секуларизма. Гулен управо репрезентује тај приступ и он је један од покретача те трансформације. Снажна употреба секуларних средстава у модернизацији верских покрета постала је обележје још у време владавине Ербакана који је прокламовао „државно оријентисани масовни развој и друштвену

Мехмед Паша Соколовић у Београду

Пише: Драган Бисенић
недеља, 01 новембар 2009 22:42

трансформацију“. Један од експерата који су тада укључени у политички живот јесте и садашњи председник Абдулах Гул.